

Урок № 1

Розвиток української мови. Ознайомлення з найбільш авторитетними мовними онлайн-словниками

Вправа
«Творимо фемінітиви»

Вправа
«Нові медіатерміни»

Опис. У межах цього уроку пропонуємо дві вправи, які можна виконувати незалежно одна від одної. Перша розповідає про зміни у мові та їхню нормативну фіксацію. У вправі розглядаємо питання фемінітивів, а через нього – проблему упереджень та стереотипних уявлень про жінок. Друга вправа стосується мови й суспільного контексту, трендів інформаційного світу. Обговорюються терміни «фейк», «постправа», «бот», «троль», а через них — небезпеки медійних маніпуляцій.

Учень має знати

- » що розвиток мови — це зміни, які відбуваються в напрямі її вдосконалення;
- » приклади таких змін.

Учень має розуміти

- » потребу мовної освіти й самоосвіти, безперервного вдосконалення власного мовлення, вміння застосовувати різноманітні комунікативні стратегії.

Учень має вміти

- » користуватися лінгвістичними словниками, зокрема онлайн-словниками;
- » орієнтуватися в ситуації спілкування в інтернет-просторі, зокрема в соцмережах;
- » уникати небажаного й небезпечного спілкування, протистояння маніпулятивним впливам.

Вправи «Творимо фемінітиви» «Нові медіатерміни»

Мета

- » сформувати розуміння, що таке фемінітиви й навіщо вони вживаються;
- » дати учням загальне уявлення про сучасні небезпеки пропаганди й маніпуляцій у медіа;
- » мотивувати шукати й аналізувати інформацію із засобів масової інформації.

Уміння і навички з інфомедійної грамотності

- » соціальна толерантність;
- » стійкість до впливів (розуміння понять «троль», «бот», «постправа»);
- » ефективний пошук інформації.

Що необхідно підготувати до уроку

- » проєктор, комп'ютер;
- » презентацію (або роздатковий матеріал).

Вправа 1 «Творимо фемінітиви»

ПОКАЖІТЬ на слайді на екрані або видрукуйте запропоновані зображення жінок.

ЗАПИТАЙТЕ учнів, хто зображений на слайдах/фото. (Пропоновані відповіді учнів: продавчиня чи продавець; архітекторка чи архітектор, інженерка чи інженер; лікарка або лікар, медпрацівниця чи медпрацівник; директор або директорка, заступниця директора чи заступник директора, офіс-менеджерка чи офіс-менеджер, секретар чи секретарка.)

ПРОКОМЕНТУЙТЕ відповіді учнів залежно від того, жіночий чи чоловічий варіант вони обрали. Якщо доречно, **ЗАПИТАЙТЕ**, чому вони вжили назву професії в чоловічому роді, якщо на фото зображена жінка.

ПОЯСНІТЬ. Мова змінюється, з'являються нові слова та нові варіанти їх уживання. Мовознавці поступово фіксують ці зміни у словниках та правописах. Це нормальний процес для всіх мов, у тому числі для української.

Вже тривалий час в українських засобах масової інформації та в експертному середовищі обговорювали доцільність вживання фемінітивів на позначення професій, посад тощо. Це часто спричиняло жваві дискусії прихильників і противників такого слововживання. Раніше було прийнято, що назви професій — іменники чоловічого роду позначають також осіб жіночої статі. Зокрема вважалося, що слова «адвокат», «депутат», «директор», «міністр», «професор» не мають жіночого відповідника. Однак частина громадських активістів та філологів активно вживали фемінітиви — жіночі відповідники до форм чоловічого роду, що позначають осіб жіночої статі, як-от «прем'єрка», «професорка», «директорка», «інженерка».

джерело: Pixabay

джерело: Pixabay

джерело: Pixabay

ПОЯСНІТЬ. Фемінітиви активно використовуються у зв'язку із соціальними змінами, посиленням руху за права жінок. *«Виник запит, є потреба часу — називати жінок у суспільних процесах. А оскільки мова — це інструмент нашого спілкування, який передає і уявлення про світ, то звісно ж, українська мова надає засоби, щоб це робити — немає нічого дивного. Ми власне спостерігаємо живе творення мови: нам випало не лише вчити по книжках, як вона розвивалася, а фактично жити у вирі цих змін і творити ці зміни»,* — вважає **Олена Малахова**, кандидатка філологічних наук, доцентка, радниця з питань політики гендерної рівності та антидискримінації в освіті міністерки освіти і науки України.

- Нова редакція Правопису української мови, схвалена 22 травня 2019 року Кабінетом Міністрів України, урегулювала творення фемінітивів. Відповідно до нього, їх утворюють за допомогою суфіксів -К-, -ИЦ-(Я), -ИН-(Я), -ЕС-.

ЗАПИШІТЬ на дошці ці суфікси або **ПІДГОТУЙТЕ** роздаткові аркуші із витягом із нової редакції правопису.

Цитата із правопису:

*«За допомогою суфіксів -к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес- та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі. Найуживанішим є суфікс -к-, бо він поєднуваний з різними типами основ: **авторка, дизайнерка, директорка, редакторка, співачка, студентка, фігуристка та ін.** Суфікс -иц-(я) приєднуємо насамперед до основ на -ник: **верстальниця, набірниця, порадниця та -ень: учениця.** Суфікс -ин-(я) сполучаємо з основами на -ець: **кравчїня, плавчїня, продавчїня, на приголосний: майстрїня, філологїня; бойкїня, лемкїня.** Суфікс -ес- рідковживаний: **дияконєса, патронєса, поетєса»***

(Джерело: [http://www.inmo.org.ua/assets/files/2019/Ukr.%20pravopys%20\(2019\).pdf](http://www.inmo.org.ua/assets/files/2019/Ukr.%20pravopys%20(2019).pdf))

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням дібрати фемінітиви до слів. **ОБГОВОРІТЬ** правила творення і складні випадки.

Приклади слів:

агроном, адміністратор, біолог, бухгалтер, експерт, дренажник, журналіст, дизайнер, менеджер, посол, заготівник, водій, автоматник, авторемонтник, агент, дослідник, аналітик, апаратник, археолог, аудитор, балетмейстер, бариста, бляхар, вальник лісу, випусковий редактор, географ, геодезист, гувернер, завідувач музею, іхтіолог, картограф, лікар-педіатр, лікар-ортопед, музикознавець.

Фемінітиви:

агрономка, адміністраторка, біологиня, бухгалтерка, експертка, дренажниця, журналістка, дизайнерка, менеджерка, амбасадорка, заготівниця, водійка, автоматниця, авторемонтниця, агентка, дослідниця, аналітикиня, апаратниця, археологиня, аудиторка, балетмейстерка, баристка, бляхарка, вальниця лісу, випускова редакторка, географиня, геодезистка, гувернантка, завідувачка музею, іхтіологиня, картографиня, лікарка-педіатр, лікарка-ортопедка, музикознавиця.

Витяг із нової редакції Правопису української мови:

-К-, -ИЦ-(Я), -ИН-(Я), -ЕС- 4.

За допомогою суфіксів **-к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес-** та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі. Найуживанішим є суфікс **-к-**, бо він поєднуваний з різними типами основ:

авторка, дизайнерка, директорка, редакторка, співачка, студентка, фігуристка та ін.

Витяг з правопису: [http://www.inmo.org.ua/assets/files/2019/Ukr.%20pravopys%20\(2019\).pdf](http://www.inmo.org.ua/assets/files/2019/Ukr.%20pravopys%20(2019).pdf)

Витяг із нової редакції Правопису української мови:

-К-, -ИЦ-(Я), -ИН-(Я), -ЕС- 4.

Суфікс **-иц-(я)** приєднуємо насамперед до основ на **-ник: верстальниця, набірниця, порадниця та -ень: учениця.** Суфікс **-ин-(я)** сполучаємо з основами на **-ець: кравчїня, плавчїня, продавчїня, на приголосний: майстрїня, філологїня; бойкїня, лемкїня.** Суфікс **-ес-** рідковживаний: **дияконєса, патронєса, поетєса**

Витяг з правопису: [http://www.inmo.org.ua/assets/files/2019/Ukr.%20pravopys%20\(2019\).pdf](http://www.inmo.org.ua/assets/files/2019/Ukr.%20pravopys%20(2019).pdf)

агроном, адміністратор, біолог, бухгалтер, експерт, дренажник, журналіст, дизайнер, менеджер, посол, заготівник, водій,	автоматник, авторемонтник, агент, дослідник, аналітик, апаратник, археолог, аудитор, балетмейстер, бариста, бляхар, вальник лісу,	випусковий редактор, географ, геодезист, гувернер, завідувач музею, іхтіолог, картограф, лікар-педіатр, лікар-ортопед, музикознавець.
--	--	---

Фемінітиви

агрономка, адміністраторка, біологиня, бухгалтерка, експертка, дренажниця, журналістка, дизайнерка, менеджерка, амбасадорка, заготівниця, водійка,	автоматниця, авторемонтниця, агентка, дослідниця, аналітикиня, апаратниця, археологиня, аудиторка, балетмейстерка, баристка, бляхарка, вальниця лісу,	випускова редакторка, географиня, геодезистка, гувернантка, завідувачка музею, іхтіологиня, картографиня, лікарка-педіатр, лікарка-ортопедка, музикознавиця.
---	--	--

ПРОКОМЕНТУЙТЕ складені учнями речення. **ЗВЕРНІТЬ УВАГУ**, що слова «мишка», «вірус», «равлик» сьогодні використовуються по-іншому, ніж це було, приміром, два десятиліття тому. Слово «мишка» в наш час асоціюється із пристроєм, за допомогою якого ми взаємодіємо з комп'ютером; «вірус», яким раніше послуговувалися в біології та медицині, тепер часто асоціюється із комп'ютерним вірусом. Папкою раніше називали канцелярське приладдя, а тепер — елемент файлової системи комп'ютера. Дуже багато неологізмів — зі сфери нових технологій.

ЗАПИТАЙТЕ учнів про значення таких слів: «троль», «бот», «фейк».

Троль — людина, що в онлайн-обговореннях навмисно провокує своїх співрозмовників на емоції, конфлікт, ображає їх.

ПОЯСНІТЬ. Небезпека тролів — у поширенні неправдивих фактів, чуток, мови ворожнечі, пропаганди. Наприклад, у Vox Ukraine виявили, що російська «фабрика тролів» у 2010–2018 рр. написала майже 775 тисяч твітів про Україну, причому до анексії Криму вона майже не проявляла активності щодо України (виняток — період виборів).

Бот (англ. bot, від robot — «робот») — програма, що виконує автоматично й / або за заданим розкладом які-небудь дії й має в цьому якусь подібність із людиною.

ПОЯСНІТЬ. Боти в соцмережах створюють видимість громадської думки, переконуючи, нібито певна позиція притаманна великій кількості людей. Ботів використовують для нападів на окремих людей, дискредитації певної позиції.

Це особливо помітно в темах політики та національної безпеки. Науковці з Оксфордського інституту інтернету, проаналізувавши розмови у Фейсбуку і Твіттері на теми, пов'язані з політикою США, Росії, України, Німеччини, Канади, Китаю, Тайваню, Бразилії та Польщі, виявили, що не було би жодної дискусії на ці теми, яка би не супроводжувалася спробами маніпуляцій за допомогою ботів.

Фейк — це навмисно створене та поширене неправдиве новинне повідомлення. Серед головних ознак фейків такі: відсутність джерел інформації або посилання на підозрілі джерела (якщо йдеться про інтернет-фейк), цитати анонімних експертів (яких неможливо знайти), емоційний виклад тощо.

ПОЯСНІТЬ, що фейки вводять в оману велику кількість людей, впливають на громадську думку, дискредитують добросовісних осіб. **ЗВЕРНІТЬ** увагу, що дослідження вчених із Массачусетського інституту технологій виявило: неправдива інформація в соціальних мережах розходить шість разів швидше за правдиву. І винні в цьому не боти — самі люди поширюють ці новини.

ЗАПИТАЙТЕ учнів, чи чули вони термін «постправа».

Постправа (англ. post-truth) — визначальні обставини, за яких об'єктивні факти мають менший вплив на формування громадської думки, ніж заклики до емоцій та особистих переконань. (The Oxford Dictionary.)

ПОЯСНІТЬ. Це слово прийшло до нас із англійської мови. Стало особливо відомим, коли Oxford University Press, що видає низку словників англійської мови, назвало його словом 2016 року.

Для приміток:

Слово року — це започаткована 1972 року Товариством німецької мови традиція визначати особливо важливе для громадської думки поняття, слово або фразу, що мало в певному році особливо важливе значення. Профільні організації в багатьох країнах запровадили в себе таку традицію визначення слова року. У різні роки словами року за версіями різних словників англійської мови ставали:

- **tweet** — твіт (2009 рік, American Dialect Society) — коротке повідомлення, що надсилається через сервіс Твіттер;
- **hashtag** — хештег (2012 рік, American Dialect Society) — слово чи фраза, перед якою ставиться символ # (англ. hash, укр.решітка), використовується передусім у сервісі Твіттер для того, щоби позначити тему свого коментаря чи допису;
- **selfie** — селфі (2013 рік, Oxford University Press) — автопортретне зображення, часто зроблене на смартфон і поширюване через соціальні мережі на зразок Фейсбуку, Твіттера та Інстаграму;
- **fake news** — фейкові новини (2017 рік, American Dialect Society; 2016 — Macquarie Dictionary) — дезінформація чи неправда, що подається як реальні новини, або коли стверджується, що справжні новини є неправдою.

 ПІДСУМУЙТЕ. У мові постійно з'являються нові слова, мова реагує на суспільні та технологічні зміни. В останні кілька десятиліть, коли комп'ютерні та інформаційні технології стали частиною нашого професійного та приватного життя, мова поповнилася багатьма технологічними термінами, деякі слова отримали нові значення. Слова «фейк», «троль», «бот» і їх активне вживання в нашій мові свідчать, що тема пропаганди, фейків, маніпуляцій в інтернет-просторі є дуже актуальною. Нам усім треба бути пильними та критичними до отримуваної інформації.

 ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ. Роздайте інформацію про традицію «Слова року в Україні», яку започаткував сайт myslovo.com. Попросіть пошукати новини в українських ЗМІ й підготувати дуже стислу інформацію про події, які стоять за кожним відзначеним словом. Попросіть кожного обрати власну версію слова року, яке є важливим у його / її середовищі.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Словник "Мислово" створений у 2012 році з метою фіксації неологізмів, сленгу та інших проявів сучасної української мови. Слова та визначення до них надсилають звичайні користувачі.

"Мислово" обирає слово року вшосте. Словом року-2013 став "євромайдан", 2014 — "кіборги", 2015 — "блокада", 2016 — "корупція", а 2017 — "безвіз".

Джерело: http://myslovo.com/?page_id=4634

СЛОВНИК

Для приміток:

Акаунт (англ. account — рахунок) — 1. Обліковий запис у комп'ютерній системі. 2. Сукупність наданої інформації про користувача, засобів та прав користувача відносно багатокористувацької системи.

Диджей (від англ. — DJ, скорочення від Disc Jockey) — людина, що здійснює публічне відтворення записаних на звукові носії музичних творів зі зміною або без зміни матеріалу технічними засобами.

Блог (англ. blog, від web log — щоденник) — веб-сайт, головний зміст якого — короткі записи, зображення чи мультимедія, тимчасової значущості, що регулярно додаються чи поновлюються.

Меседж (англ. message — повідомлення) — 1. Повідомлення, звернення. 2. розм. Інформація «між рядків».

Хакер (від англ. to hack — рубати) — 1. Кваліфікований фахівець у галузі комп'ютерних систем, який захоплюється їх детальним дослідженням. 2. Зловмисник, який добуває конфіденційну інформацію в обхід систем захисту комп'ютерних мереж.

Подкаст (англ. podcast від iPod і broadcast — мовити на аудиторію) — цифровий медіафайл (аудіо чи відео), призначений для онлайн-відтворення на програвачах чи персональних комп'ютерах.

(Джерело визначень вище: https://webpen.com.ua/pages/vocabulary/obsolete_words_and_neologisms.html)

Комп'ютерний вірус (англ. computer virus) — комп'ютерна програма, яка має здатність до прихованого самопоширення й завдає шкоди, знищуючи, пошкоджуючи, викрадаючи дані тощо.

(Джерело: https://uk.wikipedia.org/wiki/Комп%27ютерний_вірус)

ДЖЕРЕЛА

1. 'Post-truth' named 2016 word of the year by Oxford Dictionaries [Електронний ресурс] // Washington Post. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/11/16/post-truth-named-2016-word-of-the-year-by-oxford-dictionaries/?utm_term=.44181fc4740f
2. Vosoughi, S., Roy, D., Aral, S. The spread of true and false news online [Електронний ресурс] // Science. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: <https://science.sciencemag.org/content/sci/359/6380/1146.full.pdf>
3. Word of the year [Електронний ресурс] // Wikipedia. — Б.р. — Режим доступу до ресурсу: https://en.wikipedia.org/wiki/Word_of_the_year
4. Застарілі слова й неологізми [Електронний ресурс] // Тренажер з правопису української мови — Б.р. — Режим доступу до ресурсу: https://webpen.com.ua/pages/vocabulary/obsolete_words_and_neologisms.html
5. Лі, Ц.І. Як боти маніпулюють у політичних інтернет-баталіях [Електронний ресурс] // BBC Україна. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-40374518>

Для приміток:

6. Комп'ютерний вірус [Електронний ресурс] // Вікіпедія. — Б.р. — Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Комп%27ютерний_вірус
7. Медіадрайвер [Електронний ресурс] // Медіадрайвер. — Б.р. — Режим доступу до ресурсу: <http://mediadrivervonline/>
8. Малахова Олена. Фемінітиви — не данина моді, вони властиві українській мові як системі [Електронний ресурс] // WOMO. — Б.р. — Режим доступу до ресурсу: <https://womo.ua/olena-malahova/>
9. Рід іменників. Іменники спільного роду [Електронний ресурс] // Школяр України. — Б.р. — Режим доступу до ресурсу: <http://shkolyar.in.ua/morfologia/rid-imennykiv>
10. Робот (програма) [Електронний ресурс] // Вікіпедія. — Б.р. — Режим доступу до ресурсу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Робот_\(програма\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Робот_(програма))
11. Російська «фабрика тролів» написала майже 775 тисяч твітів про Україну — дослідження Vox Ukraine [Електронний ресурс] // MediaSapiens. — 2018 — Режим доступу до ресурсу: https://ms.detector.media/ethics/manipulation/rosiyska_fabrika_troliv_napisala_mayzhe_775_tisyach_tvitiv_pro_ukrainu_doslidzhennya_vox_ukraine/
12. Савчук Т. Фейкові новини поширюються значно швидше, ніж правдиві (дослідження) [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29089049.html>
13. Слово року [Електронний ресурс] // Вікіпедія. — Б.р. — Режим доступу до ресурсу: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Слово_року
14. Список професій [Електронний ресурс] // Вікіпедія. — Б.р. — Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_професій
15. Український правопис [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки. — 2019. — Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019>

АВТОРКА: Галина Будівська

ВІВЧАЙ ТА РОЗРІЗНЯЙ:
інфо-медійна грамотність

Матеріали розроблені в рамках проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який виконується IREX за підтримки посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Використання матеріалів дозволене лише з некомерційною метою і за умови посилання на проєкт та IREX.